

Pár slov ke knize Petra Pitharta „Obrana politiky“

Hana Svobodová

Chtěla bych poznamenat, že knihu *Obrana politiky*“ jsem přečetla se zájmem, i když ve mně zanechala rozporuplné pocity nejen z pohledu samotného tématu o politice a uvedených souvislostí, ale také způsobu, s jakým se autor pokusil s tímto tématem vypořádat.

Oceňuji vysokou erudici, s jakou přistoupil k tématu „politika“ a především aktuálnost problému, byť kniha vznikla více než před třiceti lety.

Osobně se s knihou Petra Pitharta seznamuji až nyní, i když téma, kterému se autor věnuje, sleduji a studuji již určitý čas. A dovolím si poznamenat, že „politiku“ považuji z hlediska tématického, předmětného, názorového, ale i praktické realizace za oblast otevřenou, náchylnou a odrážející všechny atributy lidského uvažování a konání. Nepovažuji ji za disciplínu „katedrovou“, a dokonce i sama *politologie* jako vědní disciplína, aspirující teoreticky a metodologicky na to být „vědou o politice“, vstřebává poznatky širokého spektra společensko-vědních a částečně i exaktních oborů (matematika, statistika).

Přestože P. Pithart se ve své knize hlásí ve vztahu k politice ke konzervatismu, tedy jakési systémové uměřenosti a stabilitě základních politických hodnot a tradic, dovolím si tvrdit, že ani tyto atributy nezůstávají, a v dnešním relativizovaném světě to možná platí dvojnásob, stranou *dotyků*, změn a vstřebávání nových poznatků o realitě, kterou sice můžeme politicky, a nikoliv nutně ideologicky snažit modifikovat, stejně nakonec nebudou *ušetřeny* důsledků *ideologického* počínání. To není „prohnanost“ dialektiky, to je logika dosavadního vývoje (za-)chování smyslu *politického myšlení* a *konání*. Tedy umět a moci se tázat, o čem a proč se věci ubírají tím či oním způsobem, jak a proč konat právě tak a ne jinak.

Musím seriózně uvést, že spíš skepticky hodnotím snahy, a to nejen z pohledu praktického konání v politice, ulehčit a *ozdravit* politiku odbouráním všemožných ideologických nánosů, a že mám pochopení, proč by tomu tak i mohlo být.

Pojetí „neideologické“, skutečné politiky mě vybízí uvažovat o tom, čím by se nakonec taková politika a její nositelé mohli dnes *chlubit*, ve jménu čeho by se angažovali na té či oné straně politického spektra, jaký by měli důvod přesvědčovat (o programu) sebe i ty, jež jim často (už) vlastně ani naslouchat nechtějí, že jsou to právě oni, jejich myšlenky, jejich postoje, programy, strany atd., které mají co nabídnout a dokonce vyřešit. A při vší kritičnosti

a zároveň respektu k myšlenkám, které Pithart v *Obraně politiky* nabízí, právě takto dosud činí podstatná část těch, kteří o politice (jen) hovoří nebo se jí aktivně účastní.

Jsem takříkajíc v pokušení „spolehnout“ se na to, že politiku lze skutečně zbavit všech možných „ideologicky nesmiřitelných“ nánosů, o kterých píše Petr Pithart. Pochybuji však, že je to možné a pokud ano, pak za jakých okolností je to i uskutečnitelné a nebudou-li *kritéria* oné uskutečnitelnosti opět jakousi novou ideologií.

P. Pithart se ve své knize snaží dát šanci ideologii, která ve své době „rozněcovala lidské city, inspirovala intelektuální výkony“ (Pithart, 2005, s. 8). Přesto podle něj „ideologie a politika charakterizují způsob myšlení a jednání, která leží na extrémních pólech kontinua.“(Pithart, 2005, s. 8)

Žijeme dnes v situaci, kdy velmi intenzívně, ze všech stran slyšíme často jadrné výtky vůči *politice*, resp. aktivitám s politikou nějak souvisejících. Kulturní hodnoty politiky, tradice myšlení, její civilizační akcent, aktivity atd. ustupují do pozadí činnostem, které civilizační poselství politiky upozadňují, rozměňují, ne-li téměř zneviditelňují. Mám na mysli nečitelnost, snahy o manipulaci, ale i ztrátu určitého morálního kreditu těch, kteří se politice profesionálně věnují na různých úrovních politického života (chování a jednání navozující podezření z korupce atd.). Ve společnosti je patrný rostoucí pocit jakéhosi vakua, ve kterém se politici pohybují, s čím se obracejí směrem k občanů a co jim předkládají jako účet své politické práce z pohledu přípravy a schvalování zákonů, programů a jejich naplňování, ale i úrovně celkové vzájemné komunikace na úrovni „politik-občan“.

Z logiky Pithartovy *Obrany politiky* je možné tento úpadek v politice hledat v jejím přílišném „ideologizování“ vedoucímu až k „systematickému zdůvodňování osobní nezodpovědnosti vůči konkrétním smrtelným a vůbec nedokonalým lidem.“(Pithart, 2005, s. 10)

Pokud se jednotlivci, hnutí, společnost uchylují k ideologií, je to podle Pitharta vyjádření jejich „úzkosti před otevřeným světem“ (Pithart, 2005, s. 13). Ideologie se tedy snaží najít *pevný bod* v reálném světě nejistoty, otevřené perspektivy. Právě ony mají tuto nejistotu vyplnit a najít „definitivní“ řešení. Největší nebezpečí proto vidí Pithart tzv. aktivistických ideologiích (na rozdíl od eskapistických, únikových). K těm aktivistickým lze zařadit např. marxisticko-leninská hnutí a ta, která na ně navazují včetně *nové levice*, stejně jako další, mající blízko k autoritářskému a totalitnímu způsobu vládnutí. Ony, stejně jako její předchůdkyně, se odvolávají a ospravedlňují násilí nebo jeho prostředky k dosažení vlastních cílů. V tomto smyslu jde o ideologie, systémy, které nabízejí absolutní východiska a

přesvědčují občany o jejich správnosti, resp. nutí je přijmout je jako určující. Jsou autoritativní a víra v ně jde ruku v ruce s jejich hodnotovým uspořádáním.

Zamyslí-li se nad Pithartovým poselstvím varujícím před uchylováním se k ideologickému, často zjednodušenému vidění světa a jeho problémů, pak jde jistě o jednu z alternativ, jak hledat cestu z některých excesů, kterými prošla nejen naše společnost, ale i řada dalších zemí v období let 1948-1989, ale také např. 1938-1945. Považuji však přitom za důležité, což podle mého názoru P. Pithart ve své knize ne zcela uvádí, a to je provázanost mezi politikou a stupněm vývoje společnosti, resp. rolí občanských iniciativ, politických hnutí i jednotlivců včetně těch majících jistý odborný i morální kredit. V této souvislosti ne zcela souhlasím s jeho *vylíčením* intelektuálů jako těch, kdo jsou zastánci nebo dokonce nositeli negativního ideologizování politiky. Popravdě mi to tak trochu připomnělo nedávnou kritiku, která se snesla z úst prezidenta Klause na hlavu tzv. N-goistů a těch, kteří vytvářejí určité alternativní občanské nebo politické struktury k oficiálnímu establishmentu. Jestli tak činí s větší či menší naivitou, zda přitom podléhají té nebo oné ideologii, mě zase tak *neděsí*. *Děsila* by mě spíše lhostejnost, konformita a „jednohlasnot“ s realitou, která nikdy není podle představ všech a pro všechny.

Může-li alternativní politika být také politikou pozitivní není jistě v přímé úměře, ale i to je garancí, že společnost, resp. občanská společnost se nesmiřuje se „šťěstím“ garantovaným jednou recepturou a že hledá jiné varianty.

„Profesionálové čistého rozumu“, jak o nich hovoří P. Pithart, podléhají zřejmě stejným iluzím jako politikové, kteří věří na „čistou politiku“. Hledají-li intelektuálové ducha osvobození v ideologii, která má jedinečný recept na „blaho pro všechny“, pak se sice po čase možná stanou „profesionálními revolucionáři“, ale určitě nevydrží být intelektuály. Tedy intelektuály vstupujícím do politiky a snažícími se hledat alternativy nikoliv pro vítězství „velkých ideologií“, ale pro naplňování praktických politických cílů, včetně kompromisů, které nezaručí budoucnost žádné iluzi, ani té o politice.

Pithartův příměr o Cohnu-Benditovi a jeho tvrzení, že „Revoluce je svátek!“ je dnes jakousi připomínkou minulosti člověka, který prošel jakousi *revoluční cestou* a dnes zastupuje skupinu Zelených/Evropské svobodné aliance na úrovni Evropského parlamentu. Netroufám si jakkoliv hodnotit jeho dřívější ideály a činy, stejně jako nemohu soudit nic o jejich „zradě“ tím, že se stal součástí současných evropských mocenských struktur, jak by mohli tvrdit jiní. Mohu jen říci, že se v určitý čas a na jisté úrovni začal zabývat praktickou politikou s programově vymezeným cílem. Za docela podnětný v této souvislosti považuji jeho nedávný rozhovor pro Hospodářské noviny (2.3.2006), kde mj. řekl, že: „Skupina Zelení/Evropská

svobodná aliance nakonec hlasovala proti tzv. Bolkensteinově směrnici, protože je to špatná právní norma. Schwálíte-li zákon, u něhož četba výjimek trvá tři hodiny, je to špatný zákon, nemůže to fungovat. Problémem je stanovisko EP, že rozhodnutí má Evropský soudní dvůr. V tom přece není smysl demokracie.“ Je-li toto stanovisko „intelektuála čistého rozumu“, pak si jej docela dobře umím představit jako třeba „poučeného intelektuála“, který se může zodpovědně i profesionálně angažovat v politice a přitom hájit určité zájmy a prosazovat určité cíle.

Politiku dělají zase jen lidé, sotva *osvobození* od nejistot, obav, strachu, emocí, někteří i s tvůrčími invencemi nikoliv pro dílo politiky samé, ale spíše v duchu zájmů, potřeb, často i ideálů přesahujících konkrétní politické uspořádání. Vyloučit kolize těchto atributů je nemožné a bylo by to dokonce v rozporu se zdravým rozumem, ač ten by jistě mohl vznést požadavek na „ideální“ fungování takové hierarchické struktury a snažil se vyloučit veškeré *rušivé* elementy.

V souladu s politickou logikou může být realizace politických cílů nikoliv nutně za cenu „rozporu mezi přirozenými tendencemi a symbolickými hodnotami“ (Pithart, 2005, s. 23). Politikou ideologií by mohla být snaha prosazovat a hájit takové prostředky a cíle, které v *pozitivní politice* povedou ke změnám společnosti, nikoliv k vyloučení těch, kteří takové změny nabídnou.

Konzervatismus, který nabízí P. Pithart, když píše: „Politika s konzervatismem sdílí respekt před komplexností společenského života.“ (Pithart, 2005, s. 100), není podle mého názoru o nic méně zbaven „ideologičnosti“ než kterýkoli jiný –ismus. To není výtka konzervatismu. Spíše jde o to, jak nepodlehnout stejné iluzi o spáse jedním z –ismů za cenu zbavení se jiného nebo jiných.

Podle mého názoru je *ideologie* jakousi daní, kterou platí politika za to, že sahá dále než za zdi akademické pudy, institucí a zkušeností tzv. profesionálních politiků. Ideologie vyrůstají odkudsi zevnitř, z lůna politiky a jejich nositelé často podléhají iluzi o ideologiích, že ty jsou schopny dát vyčerpávající odpověď na problémy své doby. Ideologie jsou konfrontací se světem, který ověřují, konstruují, ale i mění. V politice se promítají logikou zájmů, potřeb, názorů a snahou ty které zájmy prosadit, a to skrze úsilí o směřování k moci. Ideologie však vypovídají také o úrovni informací a komunikaci ve společnosti, které mj. svědčí o množství i kvalitě politických rozhodnutí.

Nemyslím si, že svět spasí intelektuál, který si s ním vypořádá účty tím, že si vezme na pomoc některý z –ismů a postaví se do čela boje za „logiku čistého rozumu“, za ideologii, kterou učiní jakýmsi samoučelem společenského pohybu. Intelektuál s odpovědností politika

ale může být pozitivním přínosem pro společnost, která jako celek nerezignuje na smysl svých zájmů, potřeb, na význam rozhodnutí a perspektivy dalšího vývoje. Musím dodat, že dokonce ani P. Pithart s jistou mírou skepse nerezignuje na roli intelektuála, když píše: „Není údělem všech intelektuálů podlehnout svodům nezodpovědnosti vůči pozitivní politice, svodům snadného ideologizování.“ (Pithart, 2005, s. 215)

Systemy se skutečně často (bolestně) mění v duchu -ismů, jak píše Pithart, stejně tak lze namítnout, že v řadě případů tyto změny probíhají navzdory ideologiím a jejich nositelů.